

Łątkowski, Waldemar

Powstanie i rozwój spółdzielczości bankowej w Ciechanowie w końcu XIX i pierwszej połowie XX wieku

Rocznik Mazowiecki 19, 262-272

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Waldemar Łątkowski

Powstanie i rozwój spółdzielczości bankowej w Ciechanowie w końcu XIX i pierwszej połowie XX wieku

Pierwsze gminne kasy pożyczkowo-oszczędnościowe w guberni płockiej zaczęły powstawać zaraz po wydaniu przez Komitet Urzędujący w 1868 r. odpowiedniej ustawy. Już po roku mamy do odnotowania na tym terenie 8 takich kas, a w 1897 r. aż 98. W okresie tym coraz większym uznaniem społecznym zaczęła się cieszyć również spółdzielczość kredytowa. Początkowo władze niechętnie patrzyły na powstawanie i rozwój stowarzyszeń kredytowych, upatrując w nich wzrostu zamożności Polaków, a więc i domniemanych kłopotów politycznych. Sytuacja zmieniła się za rządów ministra finansów Rosji Sergiusza Wittego, który wydał w 1897 r. odpowiednią ustawę regulującą działalność organizacji spółdzielczych.

W Ciechanowie kredytowy ruch spółdzielczy zapoczątkowała Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa w 1899 r., z założycielskim kapitałem 10 180 rubli. Kasę powołali znani obywatele z terenu miasta i powiatu ciechanowskiego. Wśród nich największą aktywność i społeczne zaangażowanie wykazali: dr Franciszek Rajkowski, który został prezesem Rady Nadzorczej, Stanisław Chelchowski (ziemianin), Maksymilian Łebkowski (dyrektor cukrowni), Zygmunt Choromański (dzierzawca majątku), Ludwik Dobrzański (ziemianin), Józef Włodek. Prezesem Zarządu Kasy został Stanisław Kujawski, zaś Zarządu Zygmunt Mazowiecki (rejent) i inż. Antoni Wójcicki (budowniczy).

Zainteresowanie działalnością Kasy Oszczędnościowo-Pożyczkowej stale rosło, tylko w latach 1899–1900 kapitał obrotowy wzrósł tu o 17 000 rubli (z 12 500 rubli do 29 500 rubli), a wkłady członkowskie o 12 200 rubli (ze 124 500 rubli do 136 700 rubli). W latach następnych tendencja ta utrzymała się, liczba członków wzrosła w okresie 1899–1904 z 78 do 361, wkłady członkowskie o około 62%, zaś aktywa i pasywa wyniosły w 1904 r. 202 500 rubli. W roku tym suma lokat zwiększyła się do prawie 70 000 rubli. Czysty zysk Kasy Oszczędnościowo-Pożyczkowej (przemianowanej później na Towarzystwo Wzajemnego Kredytu) za 1902 r. wyniósł 1511 rubli, a w 1903 r. 2200 rubli. Wśród kredytobiorców najwięcej było ziemian (116) oraz kupców i przemysłowców (184). W 1904 r. liczba członków wzrosła do 361 (o 21,6%, z czego 47% to Żydzi), a suma lokat więcej niż o połowę

wę¹. Pierwsze towarzystwo kredytowe w Ciechanowie zostało zalegalizowane rozporządzeniem ministra finansów Rosji z 14.09.1905 roku. W szczegółowych przepisach Towarzystwa stwierdzono, że „Zarząd Kasy mieści się w mieście Ciechanowie, a działalność prowadzona będzie wśród mieszkańców Żydów z tego miasta oraz wsi Ostatni Grosz gminy Nużewo²”. Kapitał Kasy określono na sumę 1200 rubli, z „wypożyczonych od członków [z] warunkiem spłaty 6% rocznie i umorzeniem począwszy od 5 roku”. Najwyższa norma kredytu przypadająca na osobę określona została na sumę 200 rubli, a w wypadku dodatkowego zobowiązania pożyczkobiorcy „pod zastaw zboża, szewskich lub innych wyrobów – do 500 rubli³”. Działalność statutowa Towarzystwa rozpoczęła się właściwie dopiero 1 lipca 1907 r., natomiast pierwsze sprawozdanie z jego działalności mamy do odnotowania dopiero za 1913 rok. Ze sprawozdania tego wynika, że w tymże roku obrachunkowym swoje udziały w Kasie Towarzystwa miało 621 osób. Wpłaciły one na swoje konta sumę 80 098 rubli. W ciągu roku kredyt zaciągnęło 130 osób na sumę 5115 rubli. Wynika stąd, że średni kredytobiorca pobrał z Kasy niezbyt wysoki kredyt, bo tylko około 40 rubli. Aż do wybuchu I wojny światowej w Ciechanowie rosło zainteresowanie wszelkiego typu pożyczkami. W 1913 r. do Towarzystwa Spółdzielczego w Ciechanowie przystąpiło 78 nowych członków, chociaż warto zaznaczyć, że w tym samym czasie sporo ich też ubyło (34 osoby).

Obroty Kasy miały tendencję wzrostową aż do 1914 roku. W następnym okresie, szczególnie w pierwszych dwóch latach wojny, zainteresowanie pożyczkami zaczęło raptownie spadać. I tak np. w latach 1914–1917 aktywa w Kasie zmniejszyły się dwukrotnie, a w okresie całej wojny jeszcze bardziej, bo trzykrotnie. Pod sam koniec wojny wśród ludności miasta Ciechanowa, a także i powiatu wzrosło zainteresowanie zarówno oszczędzaniem, jak i korzystaniem z kredytów. Namacalnym dowodem tej sytuacji jest wysokość kapitałów pozostających w Kasie w latach 1916–1919 i przeznaczonych dla zaspokojenia potrzeb konsumpcyjnych pożyczkobiorców. Kapitał ten wahał się w pierwszym okresie w granicach 200–600 rubli, aby wzrosnąć raptownie pod koniec wojny do 1500–3000 rubli. Ten nagły przypływ kapitałów można tłumaczyć nie tylko zakończeniem wojny, lecz także rosnącym zaufaniem do niemieckich władz okupacyjnych, jak i początków niepodległego bytu państwa polskiego. Z dokumentacji finansowej Towarzystwa za 1913 r. wynika, że do Kasy należało w tym roku 686 członków, a łączna suma wkładów wyniosła 46 331 rubli. W większości były to wkłady bezterminowe (suma 7066 rubli), ale i terminowe, przeważnie jednoroczne, które stanowiły znaczną sumę, bo połowę tych pierwszych. Procent, na który udzielano pożyczek, wynosił od 4% w wypadku długów bezterminowych, do 6% w wypadku terminowych (do 12 miesięcy i tzw. warunkowych).

¹ J. Borowski, *Szkice do dziejów gminnych Kas Oszczędnościowo-Pożyczkowych*, „Ziemia Zawkrzeńska”, t. IX, Mława 2005, s. 124–125.

² Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej – AAN), Spółdzielcze Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe w Ciechanowie, sygn. 2810, k. 114.

³ Ibidem.

Tabela 1. Stan Kasy Towarzystwa Spółdzielczego Oszczędnościowo-Pożyczkowego w Ciechanowie⁴

Rok		Strona konta	Pozostało na początku roku obrachunkowego w rublach	Przychody w rublach	Rozchody w rublach	Pozostało na koncie roku obrachunkowym w rublach
1910	a	pasywa	5 469	59 770	53 366	56 872
	b	aktywa	5 469	95 749	99 9981	54 210
1914	a	pasywa	56 872	34 130	31 046	59 957
	b	aktywa	56 872	84 792	90 358	59 957
1916	a	pasywa	59 957	11 397	44 993	26 360
	b	aktywa	59 957	38 887	5248	26 360
1917	a	pasywa	26 360	7960	7009	21 313
	b	aktywa	26 360	7147	1657	21 311
1918*	a	pasywa	46 032	11 732	16 961	40 808
	b	aktywa	46 032	22 652	15 590	40 808
1919*	a	pasywa	40 808	17 715	3984	55 787
	b	aktywa	40 808	25 565	22 065	55 787

* Wartości wyrażone w markach. Przeliczeń waluty dokonał autor, biorąc za podstawę parytet: 1 rubel to około 2,16 marki.

Wyżej oprocentowane były pożyczki pod tzw. „ubezpieczenie”. W wypadku krótkoterminowych kredytów, do 12 miesięcy, odsetki wynosiły 8%. Nie zniechęcało to pożyczkobiorców do zaciągania długów, skoro tylko w 1913 r. zaciągnęli kredyt na łączną sumę 51 622 rubli⁵.

Rozwój Towarzystwa hamowały dość wysokie koszty własne. Tylko za najem lokalu musiano płacić w ciągu roku 796 rubli, stosunkowo mniejsze wydatki pochłaniały same wynagrodzenia pracowników (162 ruble) i remont pomieszczeń (120 rubli).

Towarzystwo Kredytowo-Pożyczkowe w Ciechanowie w pierwszych latach swojej działalności funkcjonowało poprawnie. Dopiero w 1915 r. musiało na skutek wojny przerwać swą aktywność. Również i później, aż do 1917 r. obroty finansowe w tej jednostce były niewielkie, aby wzrosnąć zdecydowanie w 1919 r. Bliżej zjawisko to ilustruje Tabela 2.

⁴ Ibidem, sygn. 2810, k. 82-104.

⁵ AAN, Towarzystwo Oszczędnościowo-Pożyczkowe w Ciechanowie, Sygn. 2810, k. 83.

Tabela 2. Stan Kasy Towarzystwa Oszczędnościowo-Pożyczkowego w Ciechanowie za 1917 rok⁶

	Kwota w rublach	
	Na początku roku	Na koniec roku
Kapitały	5995	5898
Kapitał od dochodów i innych	2260	2349
Fundusz rezerwowy	1238	1238
Fundusz na pokrycie strat	654	654
RAZEM	10 148	1141

Zgodnie z bilansem za 1919 r. suma kredytów za ten rok wyniosła 199 490 marki, czyli 92 358 rubli, zaś na pożyczki (kredyty) wydano 8524 marki, czyli 3848. W 1919 r. odnotowano ogółem 643 członków Towarzystwa, z czego nowo przyjętych do Kasy było 16⁷.

Posiedzenia członków Towarzystwa Oszczędnościowo-Pożyczkowego. odbywały się początkowo regularnie raz w roku, później rzadziej – raz na 2 lata. Pierwsze sprawozdanie z posiedzenia Rady Nadzorczej Towarzystwa mamy do odnotowania z datą 25 stycznia 1914 roku. Wówczas to, jak stwierdził przewodniczący Sz. Olewnik „zebranie było prawomocne, gdyż uczestniczyło w nim 205 członków, z ogólnej jego liczby 663 członków”. Oceniono, że czysty zysk Towarzystwa za 1913 r. wyniósł 1063 ruble. Postanowiono więc powyższe zyski przenieść do kasy dzieląc całą sumę według ustalonych pozycji. I tak:

- na rzecz kapitału zakładowego – 350 rubli,
- na rzecz kapitału zapasowego – 350 rubli,
- na umorzenie „wątpliwych pożyczek” – 350 rubli.

Niewielkie sumy przeznaczono na sferę socjalną i inne cele, m.in. na Stowarzyszenie (chorych, biednych) Żydów (15 rubli), szkołę religijną (10 rubli) oraz wynagrodzenie urzędników Towarzystwa (20 rubli). Zebranie ogólne zdecydowało też, że część długów w wysokości 103 rubli po zmarłym członku – Fajny Berman „splacone będą ratami bez pobierania procentów, aż do zupełnej spłaty kredytu”. Według ustaleń zebrania, kwota wydatków Towarzystwa w 1914 r. miała wynosić 1400 rubli, z czego gros przeznaczono w ramach kosztów własnych na następujące pozycje:

- pensja kasjerów – 150 rubli,
- pensja pomocnika rachmistrza – 180 rubli,
- pensja rachmistrza – 420 rubli,
- pensja woźnego – 144 ruble,
- opłata za lokal – 180 rubli,

⁶ Ibidem, sygn. 2810, k. 83.

⁷ Ibidem, sygn. 2810, k. 105. Niniejszy bilans uwiarygodnili podpisani: A. Zylberstein, Z. Olewnik, F. Brosz, B. Kirozenbaum, członkowie: B. Gerszanowicz, U. Owsianko.

- ubezpieczenie kasy – 16 rubli,
- dodatkowe uposażenie pracowników – 62 ruble.

Drugi protokół Walnego Zgromadzenia Towarzystwa pochodzi z 18 grudnia 1915 roku. Przewodniczącym zebrania został wtedy J.Ch. Bauman, na którego wniosek postanowiono niedobór w Kasie w wysokości 202 rubli pokryć z kapitału zapasowego. Wydatki Towarzystwa na 1916 r. ustalono w wysokości 1250 rubli, z sumy kwotę tej 192 ruble wyasygnowano za zaległe wynagrodzenie rachmistrza (B. Kirszbauma)⁸.

Następne sprawozdanie z działalności Towarzystwa za 1916 r. nosi datę 21 stycznia 1917 roku. Frekwencja członków na Walnym Zebraniu wyniosła tylko około 10%. Odnotowano wtedy, że czysty zysk Kasy w roku sprawozdawczym wyniósł 90 rubli, co świadczyło o zupełnym braku koniunktury w tym okresie (wojna).

Pragnąc zachęcić członków Towarzystwa do większego oszczędzania pieniędzy, Rada postulowała, aby pobierać od pożyczek 4%, a od wkładów 2%, czyli o połowę mniej niż zwykle⁹.

Powyższe zabiegi na nic się zdały w sytuacji pauperyzacji całego społeczeństwa w okresie wojny, a także nadużyć finansowych ze strony lokalnych urzędników i niewypłacalności samych pożyczkobiorców. Ostatni protokół z dorocznego posiedzenia Towarzystwa jest tego ewidentnym dowodem. Zgromadzenie, którego posiedzenie odbyło się w dniu 9 lutego 1918 r., stwierdziło, że straty (deficyt) w Kasie wynosiły za 1917 r. około 1300 marek (około 602 rubli) i które to ubytki, jak postanowiono, należy pokryć z tzw. kapitału zapasowego. Tak wysoki deficyt w kasie był bezpośrednią przyczyną odwołania całego Zarządu (6 osób) jak i Rady (5 osób). W tej sytuacji Towarzystwo Oszczędnościowo-Pożyczkowe w Ciechanowie powołało nowe kierownictwo placówki¹⁰.

Inną organizacją finansową działającą w Ciechanowie było założone w 1903 r. Towarzystwo Drobного Kredytu. Założyło je 33 członków, a dzięki dobrej prospiracji banku pod koniec 1904 r. miało 439 członków tego Towarzystwa.

Wzrastały również i to w stopniu nadzwyczajnym wkłady członkowskie i suma udzielanych kredytów. Tylko w latach 1903–1904 wkłady członkowskie zwiększyły się z 1700 rubli do 30 867 rubli, a suma kredytów, których udzielono w tym samym czasie pożyczkobiorcom, osiągnęła wartość 32 830 rubli. Zysk za 1903 r. wyniósł 1231 rubli. Pożyczki były oprocentowane na 8,5%, a wkłady na 6%.

Statut Towarzystwa ustalał wysokość pożyczki na 200 rubli (później 300 rubli), ale możliwości uzyskania jej bez poręczeń niosło za sobą obawę o solidność dłużników splacających zaciągnięty kredyt¹¹.

⁸ Ibidem, sygn. 2810, k. 110.

⁹ Ibidem, sygn. 2810, k. 110-111.

¹⁰ J. Borowski, *Szkice...*, op. cit. W skład nowego Zarządu weszli: A. Zylbersztejn, A.D. Windyki, M. Maj, M. Forma, E. Klinger, M. Przygoda, A. Makower. Do Rady weszli: J. Cajtok, Ch. Sokołow, A. Pape, A. Kirszbaum, U. Sokołow.

¹¹ Ibidem, s. 135. Warto zaznaczyć, że w skład pierwszego Zarządu Towarzystwa Drobного Kredytu weszli: Ostrowski – rejent Śląski, Olszewski, Nawrocki, Bojanowski oraz zastępcy członków: Karpowicz i Reutt. Do Komisji Rewizyjnej: Suchański, Buraczyński, Dębowski i Wiśniewski.

W okresie międzywojennym działalność instytucji finansowych w Ciechanowie jest słabo udokumentowana. Materiały archiwalne, dostępne nam z tego okresu dotyczą dwóch małych spółdzielni o nazwach: Kasa Kredytowa i Kasa Stefczyka. Działalność finansowa Kasy Kredytowej, zgodnie z dokumentacją, przypadła na lata 1929–1939. Od początku jej istnienia w sprawozdaniach pokontrolnych tej placówki biegli rewidenci notowali szereg zastrzeżeń co do merytorycznej strony prowadzenia rachunkowości w jednostce.

Według rewidenta ministra skarbu, Stanisława Karngolda, do mankamentów Kasy Kredytowej należało m.in.:

- wyjątkowo niedbale prowadzone księgi finansowe;
- mnóstwo przekreśleń i poprawek w dokumentacji;
- błędy w „dzienniku głównym” – przez co nie można było zestawić bilansu za 1931 rok;
- przyjmowanie „inkaso” od „nie-członków”.

Na koniec urzędnik konkludował, że „nie można było stwierdzić wskutek nieobecności dyrektora, jaki jest stan kasy, który zabrał pewną ilość pieniędzy celem realizacji wpływów inkasowych”. Podkreślił też, że suma samych strat tej kasy wyniosła w 1930 r. 496 złotych, a w 1929 r. – 454 złote¹².

Następna lustracja Spółdzielni, dokonana w 1933 r. przez przedstawiciela Związku Żydowskich Stowarzyszeń Spółdzielczych, E. Tanenbauma, stwierdziła, że „z powodu całkowitej bezczynności w/w Spółdzielni w Ciechanowie proponuje się Radzie Spółdzielczej przy Ministerstwie Skarbu wystąpić z wnioskiem do sądu o rozwiązanie spółdzielni, a likwidatorem uczynić L. Mądrego (tj. byłego dyrektora)”.

Sąd Okręgowy w Płocku, Zamiejscowy w Mławie znalazł inne wyjścia z impasu i ograniczył się jedynie do poinformowania władz zwierzchnich, iż „księgi, dokumenty i akta są niekompletne, zżarte przez myszy [...], a sam dyrektor L. Mądry wyjechał wraz z rodziną na kurację pod Mławę, zabierając ze sobą książki finansowe”¹³.

Powyższe działania likwidatora nie były, jak się zdaje, w pełni wiarygodne, skoro Ministerstwo Finansów pismem z dnia 25.07.1939 r. wystąpiło do sądu okręgowego o wyznaczenie nowego likwidatora, tj. Mojżesza Wajcentragera. Wybuch wojny zakończył całą sprawę. Mimo nieprawidłowości w prowadzonej buchalterii bank ten spełniał dość poważną rolę wśród drobnych ciułaczy. Na przykład w 1931 r. same pożyczki, których udzieliła Kasa Kredytowa swoim klientom, opiewały na sumę prawie 1900 złotych, a „w portfelu pozostawała tu niebagatelna kwota ponad 35 500 złotych. Stan kasy, według zachowanego bilansu z 1931 r., przedstawiono w Tabeli 3.

¹² AAN, Akta Kasy Kredytowej Spółdzielni z o.o. w Ciechanowie, sygn. 2804, k. 166.

¹³ Ibidem, sygn. 2804, k. 146.

Tabela 3. Bilans Kasy Kredytowej Spółdzielni z o.o. w Ciechanowie za 1931 rok¹⁴

Aktywa	Złote i grosze	Pasywa	Złote i gorsze
Kasa	119,93	Fundusz udziałowy	851,76
Pożyczki	1837,60	Fundusz własny	40,00
Dyskonto	991,00	Wkłady i rach. bieżący	1160,03
Ruchomości	359,19	Różne za inkaso	39118,47
Wydatki zwrotne	559,17		
Dok. „w portfelu”	35 570,15		
Sumy przechodnie	573,00		
Fundusz kasowy	301,75		
Rewident. i rejestr	305,55		
Różne	205,77		
Straty	307,09		
Razem	41 130,20		41 170,26

Warto nadmienić, iż buchalteria była prowadzona w tym wypadku (Tabela 3) na tyle nierzetelnie, iż „aktywa nie równały się pasywom”.

Niewielki zasięg i kapitał założycielski miała Kasa Spółdzielcza Stefczyka w Ciechanowie. Według niepełnej dokumentacji Kasa rozpocząć miała działalność finansową w 1935 r. i działała początkowo w środowisku rolników i nauczycieli powiatu ciechanowskiego. Pierwsze zebranie członków (120 osób) odbyło się w Sali Stowarzyszenia „Łydynia” 26 marca 1935 roku. Wybrano na nim Zarząd i Radę Nadzorczą. Członkami Rady Nadzorczej zostali: Franciszek Wojciechowski, Stanisław Chojnicki (ze wsi Radomka), Apolinary Grotkowski (z Niechodzina), Adam Ptaszyński (z Gumowa) oraz Ignacy Nawrocki, Herman Koszakowski, Suszka. Dochody Spółdzielni były niewielkie i nie przekraczały 8000 złotych, natomiast koszty własne dość spore, sięgające połowy tej sumy. Największe środki finansowe były wydatkowane na uposażenie pracowników (720 złotych), opłaty związkowe (400 złotych), komorne (250 złotych) i opał (150 złotych). Niewielkie sumy wyasygnowano na „pocztę i telefon” (36 złotych) czy wyjazdy (50 złotych).

Dochody Kasy pochodziły głównie z udzielanych pożyczek oraz lokat kapitałów i pomocy skarbu państwa, wydatki zaś to spłata odsetek od „wkładów” i „długów” oraz obsługa „funduszy własnych”.

¹⁴ Ibidem, sygn. 2804. Według protokołu dorocznego Walnego Zgromadzenia Kasy Kredytowej do Zarządu Kasy weszli następujący członkowie: L. Mondry (prezes), M. Rozenberg, J.D. Wajngarten, B. Malina, N.D. Mławski. Do Rady nadzorczej: J. Ostry, S. Porcelina, A. Lichtenstejn. Zastępcy Rady Nadzorczej: J. Zylbersztrom i B. Klenieć.

Tabela 4. Rachunek dochodów i wydatków Kasy Stefczyka w Ciechanowie za 1935 rok¹⁵

Dochody w złotych	Wydatki w złotych
Dochody od pożyczek – 7092	Odsetki od wkładów – 1755
Pomoc skarbu państwa – 255	Odsetki od długów – 601
Lokaty na 5,5% – 715	Odsetki od funduszy własnych – 714
Dywidenda od papierów wart. – 30	
Razem – 8092	4070

Pierwszy bank spółdzielczy o szerokim oddziaływaniu gospodarczym, obejmujący swym zasięgiem niemal dwa powiaty (tj. ciechanowski i przasnyski), powstał w Ciechanowie tuż po wyzwoleniu w 1945 roku. Działalność finansowa tego banku jest słabo udokumentowana. Sprawozdania z działalności gospodarczo-finansowej w dostępnych nam źródłach archiwalnych dotyczą dopiero 1948 roku. Wynika z nich, że bank ten, określony nazwą Bank Gospodarstwa Spółdzielczego w Warszawie, Oddział w Ciechanowie, miał w swym zasięgu różne podmioty gospodarcze. Od początku swego istnienia Bank Spółdzielczy w Ciechanowie prowadził w ramach statutowych prerogatyw całokształt rozliczeń finansowych dla większych i mniejszych podmiotów gospodarczych. Wśród większych podmiotów stanowiących podstawę działalności gospodarczej tegoż banku były: spółdzielnie rolnicze, w tym Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” (PZGS) w Ciechanowie, ZGS „Samopomoc Chłopska” w Przasnyszu, Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Ciechanowie, Spółdzielnia Pracy Rzeźników „Wspólnota” w Ciechanowie, Bank Spółdzielczy w Przasnyszu, Bank Spółdzielczy Mieszczańsko-Rolny w Ciechanowie, Bank Spółdzielczy w Makowie Mazowieckim oraz Okręgowa Spółdzielnia Zbytu Zwierząt „Samopomoc Chłopska” w Ciechanowie. Mniejszymi podmiotami, którym Bank Spółdzielczy w Ciechanowie świadczył finansowe usługi, były m.in. liczne w regionie gminne spółdzielnie, kasy gminne i kasy Stefczyka.

Z powiatu ciechanowskiego Bank Spółdzielczy obsługiwał gminne spółdzielnie w Opinogórze, Woli Młodziej, w Gołyminie, w Grudsku, Ujrzeniu, Krasnem, Gąsocinie, Regiminie i Ciechanowie; z powiatu przasnyskiego – gminne spółdzielnie, w Czernicach Borowych, w Buczynie, w Dzierzgowie, w Janowie, Jednoróżcu, Krzynowładze Małej, Krzynowładze Wielkiej i w Chorzelach. Razem więc, Bank Spółdzielczy w Ciechanowie prowadził rozliczenia dla 17 GS-ów oraz trzech spółdzielni mleczarskich (w Gąsocinie, Grudusku i Chorzelach), a także trzech Kas Stefczyka (w Gogolach Wlk., Regiminie i Sońsku)¹⁶. Ponadto Bank Spółdzielczy prowadził rozliczenia dla różnych podmiotów gospodarczych, takich jak tzw.

¹⁵ AAN, Kasa Spółdzielcza Stefczyka w Ciechanowie, sygn. 2805.

¹⁶ AAN, Bank Gospodarstwa Spółdzielczego w Warszawie, oddział w Ciechanowie, sygn. 282, k. 3-7.

centrale gospodarcze, spółdzielnie spóżywców, spółdzielnie księgarsko-papiernicze, spółdzielnie ogrodnicze, spółdzielnie pracy, kasy spółdzielcze, związki zawodowe, a także nielicznych tu w tym czasie przedsiębiorstw prywatnych. Wśród tych ostatnich w dokumentacji sprawozdawczej za 1948 r. odnotowano z niewielkim saldem do bilansu następujące zakłady:

- skład materiałów budowlanych M. Bartczaka w Ciechanowie,
- młyn elektryczny Mazanek i Spółka,
- młyn wodny (Wiśniewskich) w Gliniojecku,
- przedsiębiorstwo budowlane Korzuchowski i Spółka w Ciechanowie,
- wytwórnia jelit sztucznych „Wiara” w Ciechanowie.

Tabela 5. Aktywa Banku Spółdzielczego w Ciechanowie według bilansu z 31 grudnia 1948 roku¹⁷

Stan czynny:	Saldo do bilansu w złotych:
1. Kasa	3 446 830
2. Suma do dyspozycji	
- NBP o/Mława	1 756 204
- PKO o/Warszawa	384 157
3. Banki krajowe - KKO pow. ciechanowskiego	2 987 000
4. Rachunki bieżące - CSC Spółem Ciechanów	16 199 172
5. Spółdzielnie rolnicze:	
- PZGS Sam. Chłop. w Ciechanowie	4 092 253
- PZGS Sam. Chłop. w Przasnyszu	11 424 406
- Gminne spółdzielnie, w tym:	
- 9 GS-ów z powiatu ciechanowskiego	7 862 070
- 8 GS-ów z powiatu przasnyskiego	4 787 795
6. Okręgowe spółdzielnie mleczarskie	
- Okręg. Spół. Mleczarska - Ciechanów	1 183 611
- Okręg. Spół. Mleczarska - Gąsocin	164 352
- Okręg. Spół. Mleczarska - Grudusk	846 926
- Okręg. Spół. Mleczarska - Chorzele	200 000
- Okręg. Spół. Mleczarska - Gąsocin	350 000
7. Spółdzielnia Pracy Rzeźników - Ciechanów	500 000
8. Spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe:	
- Bank Spół. Mieszcz-Rolny - Ciechanów	1 300 000
- Kasa Stefczyka - Gogole Wlkp.	950 000
- Kasa Stefczyka - Regimin	410 000

¹⁷ Ibidem.

– Kasa Stefczyka – Sońsk	620 000
– Kasa Spółdzielcza – Grudusk	800 000
9. Ruchomości i tabor (meble, maszyny i inne)	557 965
10. Dłużnicy z tyt. akredytywy (GS Ciechanów)	500 116
11. Banki krajowe i spółdz. oszczędn.-pożyczk.:	
– Kasa Spółdzielcza w Grudusku	500 000
– Kasa Stefczyka w Gogolach Wilk.	500 000
– Kasa Stefczyka w Sońsku	860 000
– Bank Spółdzielczy w Przasnyszu	3 500 000
– Bank Spół. Mieszcz.-Rolny w Ciechanowie	3 000 000
– Kasa Stefczyka w Regiminnie	500 000
12. Sumy przechodnie i ubezpieczenia społeczne	1 666
13. Inne rachunki	89 144
14. Pożyczki terminowe	30 596
Rachunki ogółem	70 304 263
W tym weksle w portfelu u/złotych	4 630 000
15. Inkaso w portfelu	10 672 393
16. Zabezpieczenie kredytów w Wydz. Kredyt.	53 320 000
17. Depozyty własne i obce	189
18. Rachunki pozabilansowe – ogółem	63 992 582
Stan czynny ogółem	134 296 845

Pasywa kasy Banku Spółdzielczego w Ciechanowie na koniec 1948 r. zamykały się kwotą 135 334 495 złotych. Najwyższy udział w tej kwocie odnotowały jednostki budżetowe z całego terenu objętego działaniem banku, a głównie spółdzielnie gminne (6 434 359 złotych), spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe (9 793 819 złotych) oraz instytucje objęte umowną nazwą „związki zawodowe, partie polityczne” (2 888 816 złotych). Spore kwoty na rachunku bankowym miały też takie jednostki budżetowe jak „przedsiębiorstwa państwowe pod zarządem państwowym (1 943 365 złotych) oraz „centrale gospodarcze” (1 380 492 złotych), w tym PMS w Ciechanowie (1 075 925 złotych).

Sektor prywatny miał słabe odbicie w działalności Banku Spółdzielczego w Ciechanowie, bo tylko na kwotę 40 210 złotych. Mało też osób fizycznych lokowało swoje wkłady na książeczkach oszczędnościowo-pożyczkowych. Choć faktycznie odnotowujemy, że w banku tym miało konta 125 osób, to tylko kilkanaście z nich (głównie z Ciechanowa) legitymowało się sumą przekraczającą 30 tys. złotych¹⁸.

¹⁸ Ibidem, sygn. 282, k. 7. Na swoich kontach wyższe oszczędności odnotowali: Henryk i Adam Rachwał (81 447 złotych), Andrzej Jabłoński (45 294 złotych), Jan Chelchowski (30 270 złotych).

Początkowo, w zmieniającej się sytuacji politycznej i społecznej tuż po zakończeniu II wojny, Bank dopuszczał nawet regulacje świadczeń finansowych za pomocą weksli, później te praktyki zostały zaniechane. Warto więc odnotować, że na dzień 31.12.1949 r. wartość weksli zdyskontowanych znajdujących się w portfelu placówki w Ciechanowie wyrażała się sumą 4 630 000 złotych. Najwyższe kwoty w tych papierach wartościowych odnotowały w kasie Banku Spółdzielczego: Bank Spółdzielczy Mieszczańsko-Rolny w Ciechanowie (weksle na 1 300 000 złotych), Kasa Stefczyka w Gogolach Wlk. (950 000 złotych), w Sońsku (620 000 złotych) i Kasa Spółdzielcza w Grudusku (800 000 złotych). Spore sumy odnotowano w Banku Spółdzielczym w Ciechanowie w formie tzw. skryptów dłużnych. Ogółem w pierwszej połowie 1949 r. wszystkie jednostki budżetowe działające w ramach Banku odnotowały na skryptach dłużnych sumę 53 320 tys. złotych, z czego PZGS Ciechanów 10 500 tys. złotych, PZGS Przasnysz 13 600 tys. złotych, GS Chorzele 1500 tys. złotych, GS w Sońsku 1300 tys. złotych. Pozostałe podmioty gospodarcze, w tym 52 GS-y, rozliczane przez Bank Spółdzielczy w Ciechanowie były zadłużone na łączną sumę 20 220 tys. złotych¹⁹.

Banki Spółdzielcze działające w Ciechanowie ponad 100 lat spełniały i pełnią nadal ważną funkcję aktywizacji gospodarczej regionu. Spadkobiercą tych tradycji jest niewątpliwie działający dziś w Ciechanowie Bank Spółdzielczy, którego liczba klientów dawno już przekroczyła 4000, a doroczne fundowane przez niego nagrody w postaci samochodów osobowych stale zwiększają atrakcyjność placówki.

¹⁹ Ibidem, sygn. 225, k. 23-28.